

TRAO ĐỔI

ĐÍNH CHÁNH NHÂN VẬT TRONG MỘT TẤM HÌNH

Trần Nhật Vy*

Trong bài viết “Hoàng Hóa quận vương Miên Triện – thân sinh của Đạm Phương nữ sử” của Nguyễn Đắc Xuân trên trang web *gactholoc.com* ngày 23/8/2012 (<http://www.gactholoc.com/c16/t16-95/hoang-hoa-quan-vuong-mien-trien-than-sinh-cua-dam-phuong-nu-su.html>) có đăng một tấm hình của sứ đoàn triều Nguyễn đi Pháp tham dự Hội chợ Paris năm 1889, ảnh do cháu nội của Tham tá Nguyễn Trường là bác sĩ Nguyễn Vinh lưu giữ và cung cấp. Chú thích in trên tấm hình này (Hình 1) ghi người số 4 là “Trương Vĩnh Ký”!

Hình 1: Chú thích của Nguyễn Đắc Xuân: “Sứ đoàn nước Đại Nam sang Tây năm 1889: Hoàng Hóa quận vương (Chánh sứ, ngồi giữa), Tổng đốc Vũ Văn Bào (Phó sứ, ngồi bên trái) và Tham tá Nguyễn Trường (Phó sứ ngồi bên phải). Ảnh tư liệu do bác sĩ Nguyễn Vinh - cháu nội Tham tá Nguyễn Trường cung cấp cho Nguyễn Đắc Xuân”. *Nguồn:* Nguyễn Đắc Xuân, bài đã dẫn, trang *gactholoc.com*.

* Thành phố Hồ Chí Minh.

Chú thích in trên hình:

1. Hoàng thân Miên Triện (Quỳnh quốc công).
2. Vũ Văn Báo (Tổng đốc, Đại diện Bắc Kỳ).
3. Nguyễn Trùng (Đại diện Trung Kỳ).
- 4. Trương Vĩnh Ký.**
10. Nguyễn Hữu Mẫn (Thông ngôn).
11. Nguyễn Gia Thoại (Tham biện).
12. Nguyễn Đình Hòe (Thông ngôn).
13. Nguyễn Lợi (Thông ngôn).

Do tấm hình quá cũ nên nhân vật số 4 này không thể nhận ra là ai, “đành chấp nhận” là ông Trương Vĩnh Ký như chú thích. Gần đây, tôi may mắn có được bản in lại cùng bản gốc tấm hình này và nhận thấy rằng nhân vật số 4 không phải là Trương Vĩnh Ký nên viết bài đính chánh này.

Về hành trạng ông Trương Vĩnh Ký, thì từ sau chuyến đi Pháp năm 1863, cho tới khi mất vào năm 1898 ông chưa hề trở lại Pháp lần nào nữa. Hơn nữa, trong năm 1889 ông còn rất bận rộn với tờ *Thông loại khóa trình* đang bước vào hồi phải đóng cửa nên không lòng dạ nào mà đi xa vài tháng. Tờ báo này vẫn ra đều đặn hàng tháng từ đầu năm 1888 đến tháng 10/1889 thì ra số cuối cùng cho thấy ông Trương Vĩnh Ký không thể đi xa được. Ngày xưa, làm báo không thể “làm việc từ xa” được nên người làm báo, nhứt là chủ nhiệm và chủ bút phải có mặt thường trực để giải quyết các vấn đề nội dung (biên tập và viết bài) và lo in ấn. Thử nữa là khi ấy ông đã có tuổi và sau cái chết của Toàn quyền Paul Bert, sau chuyến trở về từ Huế, ông không còn là người được chánh quyền Pháp trọng dụng nữa, nên việc cử ông đi Pháp là điều khó xảy ra.

Chuyến đi dự Hội chợ quốc tế Paris 1889 của phái đoàn triều đình Huế do Hoàng thân Miên Triện dẫn đầu đi từ Sài Gòn ngày 27/5 và trở về ngày 12/9/1889 gồm có những nhân vật sau:

1. Chánh sứ, *Quỳnh quốc công Miên Triện*.
2. Phó sứ, hành Lễ Bộ Thượng thư *Võ Văn Báo* [có tài liệu ghi là Báo].
3. Bồi sứ *Cơ Mật Viện Tham tá, gia Lễ Bộ Hữu Thị lang hàm Nguyễn Trùng*.
4. Thuộc Như Tây sứ bộ, Tham biện sứ vụ, *Cơ Mật Viện* [Viên] *Ngoại lang Nguyễn Gia Thoại*.
5. Tùy biện *Chủ sự Đoàn Văn Phương*.
6. Hành nhơn ty *Chủ sự Nguyễn Hữu Mẫn*.
7. Hàn Lâm Viện *Biên tu Hồng Minh*.

8. Công tử Hồng Hậu.

9. Bát phẩm Võ Văn Ân, Võ Phụng Giai.

10. Tùy đình Suất đội Nguyễn Khắc Huê.

11. Thông ngôn Nguyễn Tấn Lợi, Nguyễn Đình Hòe.

Danh sách này chép theo tập *Chư quốc thại hội* của Trương Minh Ký, viết về chuyến đi dự Hội chợ quốc tế Paris 1889 trang đầu tiên bản in năm 1896. Những thông tin của phái đoàn cũng được báo chí thời bấy giờ đưa tin rất rõ như tờ *Saigon Courier* chẳng hạn.

*Năm Kỷ Sửu,⁽¹⁾Paris mở hội,
Đấu xảo chung đồ nội bầu trời.⁽²⁾
Ông Landes tiến cử ta rồi,
Xin quan Tổng thống⁽³⁾ y lời định sai.
Đưa sứ bộ ở ngoài kinh tới,
Ghé Saigon mà đợi kỳ tàu...
(Chư quốc thại hội, bản in năm 1896, trang 3).*

Họ đi từ Sài Gòn đến Marseille bằng chuyến tàu Calédonie do thuyền trưởng De Maubeuge điều hành.

Cùng đi có một số viên chức người Việt được Thống đốc Nam Kỳ “cho phép đi chơi” là các vị:

1. Lê Văn Xứng, Mỹ Tho nhứt hạng tri huyện.
2. Trương Hồ Long, Sóc Trăng nhì hạng tri phủ.
3. Lê Văn Lực, Vĩnh Long nhứt hạng thông phán.
4. Võ Văn Mẹo, Châu Đốc chánh thông ngôn.
5. Trần Bá Diệp, Long Xuyên chánh thông ngôn.
6. Thái Văn Bốn, Trà Vinh thơ ký.
7. Võ Văn Viết, Biên Hòa cựu ký lục.
8. Phan Dư Khánh, Cần Thơ phó cai tổng.
9. Nguyễn Văn Hùng, Chợ Lớn phó cai tổng.
10. Đặng Thanh Bình, Tân An hương sư.

Nhân vật đặc biệt cùng đi là Richaud, Toàn quyền Đông Dương. Khi tàu đi tới Malaca thuộc Malaysia, tối ngày 30/5/1889, ông Richaud bệnh nặng và từ trần. Sau đó, tàu lại bị bão đập trong suốt hải trình từ Mã Lai cho tới Ấn Độ Dương, từ ngày 1/6 cho tới 12/6.

Hình 2: Một trang trên báo Saigon Courrier số ra ngày 4/7/1889, có danh sách phái đoàn triều Nguyễn di Paris (mục La Mission Annamite).

Chuyến đi này, Toàn quyền Đông Dương cử một thông ngôn giỏi tiếng Pháp lần tiếng Việt là ông **Trương Minh Kỳ**, thầy giáo Trường Khải Tường khi ấy đổi tên là Trương Bồn quốc, làm thông ngôn cho phái đoàn. Lý do gì mà phải làm như thế thì tôi không biết, nhưng có thể là chánh quyền Đông Dương muốn chắc rằng những điều mà phái đoàn trao đổi với các nhân vật trong chánh quyền Pháp ở chánh quốc, bao gồm cả Tổng thống Pháp, là họ phải biết chắc và không có điều gì đáng lo!

Như vậy, trong số những người đi chánh thức không hề có ông Trương Vĩnh Ký (1837-1898) mà chỉ có ông Trương Minh Ký (1855-1900).

Ghi chép về chuyến đi này, Trương Minh Ký đã viết hẳn một cuốn sách văn vần mang tên *Chư quốc thại hội*. Về việc chụp hình của sứ đoàn, ông viết:

*Đến mông tám cho làm hình ảnh,
Thợ Pirou chịu lãnh làm cho.
Người phận nhỏ, kẻ chức to,
Ngồi ra trước mặt, đứng vào phía sau.*

Phần chú thích ở trang 12 cuốn sách này ông ghi rõ: “*Mông tám tháng Sáu [Kỷ Sửu], vendredi le 5 juillet 1889, có lấy hình cả sứ bộ nước Đại Nam*”.

Hình 3: Hình của phái đoàn triều Nguyễn đi Paris năm 1889. Nhân vật số 4 tay chống gậy là ông Trương Minh Ký. Hình trích từ báo *L'Avenir du Tonkin*, số đặc biệt về Hội chợ quốc tế Paris 1889.

Tấm hình này (Hình 3) có lẽ được in nhiều bản và có thể con cháu các vị trong sứ đoàn còn lưu giữ như trường hợp bác sĩ Nguyễn Vinh. Song nó cũng được sao lại một bản in trên tờ báo thời bấy giờ là tờ *L'Avenir du Tonkin*. Do không có được nguyên tờ báo nên chúng tôi không rõ báo nói gì, nhưng tấm hình thì rất rõ. Trong đó, nhân vật số 4 là một chàng trai tuổi chừng ba mươi, tay phải chống một cây ba toong (bâton) cho thấy chân trái người này có tật phải chống gậy! Tôi đã hỏi một người cũng có tật ở chân tương tự thì biết rằng, nếu chân bên trái yếu thì chống gậy bên phải! Như vậy nhân vật số 4 trong tấm hình này hoàn toàn không phải là ông Trương Vĩnh Ký mà là ông Trương Minh Ký.

Hình 4: Tám hình này mới tìm được thời gian gần đây.

Gần đây nhứt, tôi tìm được tám hình gốc (Hình 4) có ghi rõ tên người chụp hình và thấy rõ người số 4 không phải là Trương Vĩnh Ký mà là ông Trương Minh Ký. Trong tiểu sử phổ biến lâu nay lẫn gia phả gia đình họ Trương ở Gò Vấp, chưa bao giờ nghe nói đến việc ông Trương Minh Ký tức Ngôn là người có tật ở chân. Song qua tám hình này, chúng ta có biết thêm được hình thể thật sự của một nhân vật lịch sử liên quan khá lớn đến chữ Quốc ngữ thuở ban đầu, liên quan đến nghề báo và nghề văn. Chính vì vậy tôi viết bài đính chánh này.

T N V

CHÚ THÍCH

- (1) Năm 1889.
- (2) Hội chợ quốc tế.
- (3) Toàn quyền Đông Dương.

TÓM TẮT

Trong bài viết “Hoàng Hóa quận vương Miên Triện – thân sinh của Đạm Phương nữ sử” của nhà nghiên cứu Nguyễn Đắc Xuân trên trang web *gactholoc.com* có đăng một tấm hình của sứ đoàn triều Nguyễn đi Pháp tham dự Hội chợ đầu xảo tại Paris năm 1889. Chú thích in trên bức hình này cho biết, học giả Trương Vĩnh Ký là một thành viên trong đoàn. Căn cứ các tài liệu liên quan, tác giả bài viết này cho rằng, nhân vật này chính là Trương Minh Ký.

ABSTRACT

CORRECTING A PERSON IN A PHOTOGRAPH

In the article “Hoàng Hóa quận vương Miên Triện – Madam Đạm Phương’s Father” of researcher Nguyễn Đắc Xuân on the website *gactholoc.com*, there is a picture of the Nguyễn Dynasty’s delegation attending the International Exposition in Paris in 1889. The caption for that picture indicated that scholar Trương Vĩnh Ký was a member of the delegation. Based on the relevant documents, the author proves that he is Trương Minh Ký.